

Společné vzdělávání a základy práce se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

Mgr. Dana Veselá, Ph.D.

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

<https://www.youtube.com/watch?v=hsGttLagRLQ>

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

tj. žák, který k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění a užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními, potřebuje **poskytnutí podpůrných opatření** vyplývajících z jeho individuálních potřeb na základě

- jeho zdravotního stavu,
- odlišného kulturního prostředí nebo
- jiných životních podmínek

1. Žáci s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního stavu

- tělesně či smyslově (zrakově, sluchově) postižení,
- s pervazivními poruchami = autismus, Aspergerův syndrom,
- s lehkým mentálním postižením,
- s kombinovanými vadami,
- se zdravotním oslabením, dlouhodobou nemocí,
- lehčími zdravotními poruchami vedoucím k poruchám učení

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

2. Žáci s vadami řeči

Vadami řeči rozumíme poruchy zpracování jazykové informace, a to jak na jejím příjmu, tak při její produkci. Nejedná se o poruchy mluveného slova, které neovlivňují samotné porozumění jazyku (například koktání či ráčkování) a jsou způsobené jinými příčinami.

Spadá sem řada různých vad řeči, například:

- afázie = porucha produkce nebo porozumění řeči
- dysfázie = porucha produkce nebo porozumění řeči (lehčí než afázie)
- dysartrie = porucha artikulace
- dyslalie = patlavost dětí u opožděného vývoje řeči
- mutismus = němota
- ataktická (skandovaná) řeč u poruch mozečku

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

3. Žáci se specifickými poruchami učení

Poruchy učení jsou poruchy způsobující výukové obtíže v rámci vzdělávacího procesu, v důsledku nedostatečně rozvinutých schopností žáků.

Spadá sem typicky:

- dyslexie = porucha schopnosti naučit se číst běžnými metodami a porozumět čtenému textu
- dysortografie = ztížená schopnost osvojit si pravopis
- dysgrafie = obtíže s písemnou formou projevu
- dyskalkulie = specifická porucha počítání a práce s matematickými symboly
- dyspraxie = porucha motorických funkcí definovaná jako postižení či nezralost v plánování a organizaci pohybů
- dysmúzie = porucha související s hudebními schopnostmi
- dyspinxie = porucha charakteristická nízkou úrovní kresby

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

4. Žáci s poruchami pozornosti

a) ADD (porucha pozornosti)

- vývojová porucha charakteristická problémy s udržení pozornosti při aktivitách
- typické jsou problémy s organizací aktivit a řešením úkolů vyžadujících soustředění, zapomětivost, snadné rozptýlení vnějšími podněty, obtíže s vnímáním pokynů, obtíže postupovat dle instrukcí a dokončit zadané úkoly

b) ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou)

- vývojová porucha charakteristická nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulzivity
- obtíže jsou často spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní výkony

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

5. Žáci s poruchami chování

Žáci s negativními odchylkami v chování od normy, kdy žák nerespektuje normy chování na úrovni, která odpovídá jeho věku a rozumovým schopnostem, přestože je chápe, rozumí jim, ale nepřijímá je nebo se jimi nedokáže řídit, protože v dané chvíli nebo trvale není schopen ovládat svoje chování.

Poruchové chování obecně vymezují tři následující znaky:

- chování nerespektující sociální normy
- neschopnost udržovat přijatelné sociální vztahy
- agresivita jako rys osobnosti nebo chování

6. Žáci z odlišných kulturních a životních podmínek

Žáci, kteří pocházejí z prostředí s nízkým sociálně kulturním statusem, žáci s nařízenou ústavní výchovou nebo žáci s nařízenou ochrannou výchovou.

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

7. Žáci, jejichž mateřským jazykem není čeština

- žáci z rodin cizinců, kteří pobývají na území ČR na základě práva k pobytu nebo na základě oprávnění za účelem výzkumu
- žáci z rodin azylantů, osob požívajících doplňkové ochrany, žadatelů o udělení mezinárodní ochrany nebo osob požívajících dočasné ochrany

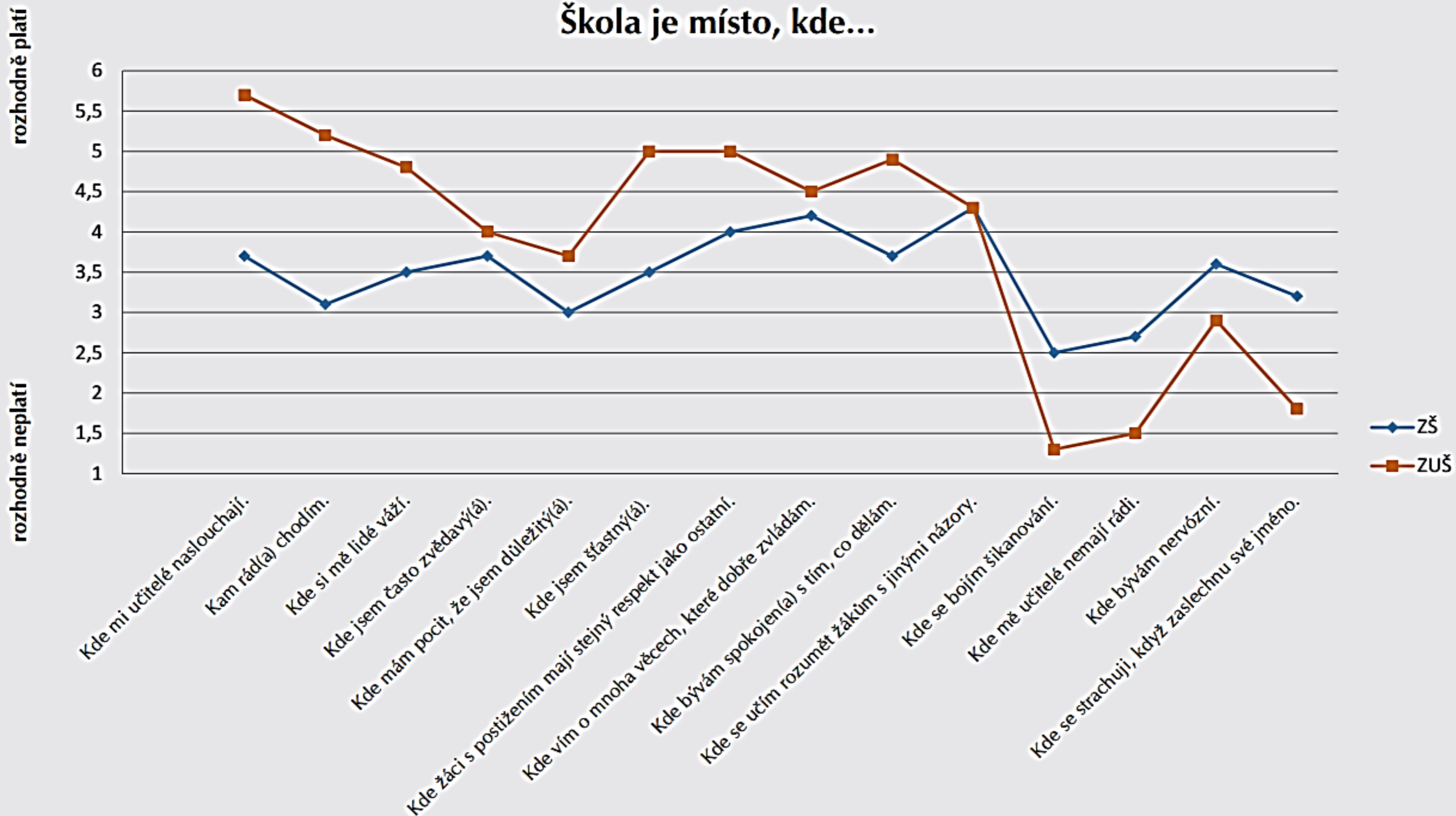
8. Žáci nadaní a mimořádně nadaní

Takoví žáci jsou považováni za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jen v případě, že mají přidružené speciální vzdělávací potřeby.

Nejobvyklejší kombinace rozumového nadání a speciálních vzdělávacích potřeb:

- nadání a specifické vývojové poruchy učení
- nadání a poruchy pozornosti (ADHD, ADD)
- nadání a Aspergerův syndrom

Škola je místo, kde...

Obrázek č. 3 – Srovnání hodnocení školního života na ZŠ a ZUŠ

Podpůrná opatření

- **tj. nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta**
- **žák má právo na bezplatné poskytování** podpůrných opatření školou a školským zařízením
- **podpůrná opatření se vztahují na všechny druhy vzdělávání dle ŠZ**
- **5 stupňů:**
 - **1. stupeň** - zabezpečuje škola sama (minimální úprava metod, organizace a hodnocení vzdělávání), bez normované finanční náročnosti
 - **2. - 5. stupeň** - na základě doporučení školského poradenského zařízení (PPP, SPC), s normovanou finanční náročností

Podpůrná opatření

Školské poradenské zařízení po psychologickém a speciálně pedagogickém vyšetření

- může vzhledem k aktuálním potřebám žáka stanovit následující podpůrná opatření ve 2. - 5. stupni podpory, zejm.:
 - IVP = individuální vzdělávací plán
 - asistent pedagoga
 - podpůrná opatření žákovi používajícímu jiný komunikační systém než mluvenou řeč
 - tlumočnick českého znakového jazyka
 - přepisovatel pro neslyšící
 - působení dalších osob poskytujících podporu
- pokud podpůrná opatření stanoví, doporučí NFN (normovanou finanční náročnost)
= finanční prostředky školy na pokrytí podpůrného opatření

Podpůrná opatření

Podpůrné opatření Individuální vzdělávací plán

- závazný dokument pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka, vychází ze ŠVP, je součástí dokumentace žáka ve školní matrice
- zpracovává škola na základě doporučení ŠPZ a souhlasu zákonných zástupců žáka na doporučeném formuláři
- obsahuje následující údaje a informace:
 - identifikace žáka a pedagogických pracovníků
 - druh a stupeň podpůrných opatření včetně
 - úpravy obsahu vzdělávání žáka
 - časové a obsahové rozvržení vzdělávání
 - úprava metod a forem výuky a hodnocení žáka
 - případná úprava očekávaných výstupů vzdělávání žáka
 - identifikace pracovníka ŠPZ, se kterým škola spolupracuje

Podpůrná opatření

Co je třeba k tomu, abychom ve škole napsali IVP a začali ho využívat v praxi?

- je třeba mít k dispozici Doporučení pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole, které vydá ŠPZ pro ZUŠ s podpůrným opatřením IVP,
- žádost zákonného zástupce o vytvoření IVP,
- IVP je třeba zpracovat neprodleně, nejpozději však do 1 měsíce ode dne, kdy škola obdržela doporučení a žádost zletilého žáka nebo zákonného zástupce žáka,
- IVP můžete doplňovat a upravovat v průběhu celého školního roku dle potřeb žáka,
- při tvorbě IVP se spolupracuje se školským poradenským zařízením a žákem, je-li zletilý, nebo zákonnými zástupci žáka,
- před započatím vzdělávání podle IVP je třeba seznámit všechny vyučující žáka a současně žáka a zákonného zástupce, který tuto skutečnost potvrdí svým podpisem
- naplňování IVP nejméně jednou za rok vyhodnocuje školské poradenské zařízení ve spolupráci se školou

Podpůrná opatření

Podpůrné opatření asistent pedagoga

- přímá pedagogická činnost při vzdělávání a výchově podle přesně stanovených postupů a pokynů učitele zaměřená na individuální podporu žáků a práce související s touto přímou pedagogickou činností,
- pomoc při adaptaci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na školní prostředí,
- podpora žáka v dosahování vzdělávacích cílů při výuce a při přípravě na výuku, žák je přitom veden k nejvyšší možné míře samostatnosti,
- výchovné práce zaměřené na vytváření základních pracovních, hygienických a jiných návyků a další činnosti spojené s nácvikem sociálních kompetencí,
- nezbytná pomoc žákům při sebeobsluze a pohybu během vyučování a při akcích pořádaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku uskutečňuje vzdělávání nebo školské služby

Podpůrná opatření

Hodnocení výsledků vzdělávání žáka na vysvědčení

- může být vyjádřeno klasifikací, slovně nebo kombinací obou způsobů
- o způsobu hodnocení rozhoduje ředitel školy
- při hodnocení žáka se SVP se respektuje doporučení ŠPZ

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

Uvedená doporučení nejsou všespásná ani univerzální, vždy je třeba posuzovat každý případ individuálně, postupovat s ohledem na aktéry, situaci, prostředí školy i rodiny, přihlížet ke všem okolnostem.

Důležitou roli hraje míra závažnosti a typ handicapu dítěte a množství nutných podpůrných opatření žáka se SVP (samozřejmě více pracujeme s rodiči a se třídou, do které chodí dítě s PAS nebo viditelnou tělesnou nebo smyslovou vadou, než s rodiči a třídou, ve které je dítě se specifickými poruchami učení).

1. Informační schůzka s rodiči žáka se SVP

- účastníci: rodiče žáka, třídní učitel, popř. zástupce vedení školy, asistent pedagoga, školní speciální pedagog
- necháme rodiče hovořit, zatímco si děláme poznámky, sledujeme:
 - postoj rodičů k dítěti i ke škole,
 - informace, které jsou pro ně důležité nám sdělit

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

- dotazujeme se citlivě na:
 - vývoje dítěte,
 - jeho silné a slabé stránky,
 - dosaženou úroveň v kognitivní, smyslové, fyzické (motorické) i řečové oblasti,
 - vztahy k ostatním lidem, dětem,
 - zvláštnosti dítěte,
 - závěry odborných vyšetření a případné probíhající terapie
- na základě získaných informací nastíníme možnosti vzdělávání, které může škola poskytnout, aby dítě mělo šanci se úspěšně rozvíjet podle svých schopností
- dohodneme s rodiči:
 - pravidla spolupráce vedoucí ku prospěchu dítěte,
 - způsob předávání informací, příp. četnost společných schůzek,
 - souhlas a rozsah předání informací ostatním žákům příp. jejich rodičů o povaze hendikepu dítěte

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

- seznámíme rodiče s nutností jejich spolupráce se školou , která je nezbytná pro úspěšnou inkluzi a bude spočívat v:
 - pravidelném procvičování s dítětem,
 - spolupráci s učitelem, asistentem pedagoga a speciálním pedagogem
 - dodržování maximální docházky dítěte (rodiče omluví dítě ze školy jen ze závažných důvodů; pokud dítě totiž do školy nedochází často, péče školy přijde vniveč),
 - schůzkách ve škole podle potřeby nad rámec běžných školních schůzek
 - pravdivém informování o tělesném i duševním stavu dítěte, zejména pokud dojde ke změně v závěrech z odborných vyšetření anebo k případné spolupráci s dalšími odborníky
- na závěr rodiče ujistíme, že uděláme pro jejich dítě vše, co bude v našich silách, a že se na nás mohou kdykoli obrátit

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

2. Informování zaměstnanců školy

- informování mají být všichni pedagogové, kteří se na vzdělávání daného žáka budou podílet a to o skutečnostech, které mají vliv na vzdělávání žáka (o jeho problémech, chování, prožívání, intelektových možnostech, o způsobu výuky, vhodných metodách, podpůrných opatřeních a hodnocení) a o případném vzdělávání žáka podle individuálního vzdělávacího plánu
- základní informace by měli mít i ostatní pedagogové
- u žáků s PAS, Aspergerovým a Tourettovým syndromem a psychickými onemocněními (postižení, které není na první pohled viditelné a zároveň jde o obtíže, které dítě nemůže ovlivnit) je vhodné, aby o specificích v chování byli informováni také další pracovníci školy, s nimiž se dítě bude potkávat např. ve školní jídelně apod. tak, aby nedošlo ke zkreslení a dezinterpretaci chování dítěte a aby byl zajištěn přístup respektující odlišné potřeby tohoto dítěte

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

3. Jak informovat rodiče spolužáků dítěte se SVP

- ideální příležitost = třídní schůzka na začátku školního roku
- není třeba, stejně jako spolužákům, sdělovat přesnou diagnózu
- sdělíme, jak se bude pravděpodobně žák se SVP projevovat, jak bude navazovat kontakty, jaká podpůrná opatření budou potřeba, jakým způsobem bude vzděláván a hodnocen a proč...
- hovoříme také o přínosu, který pro ostatní žáky společné vzdělávání s dítětem se SVP znamená – možnost přirozeně se učit toleranci a respektu k odlišnostem, získávat citlivost na potíže, které někteří lidé mohou mít, žít v reálné sociální skupině, rozvíjení sociálních, mravních a duchovních hodnot, které jsou také cílem vzdělávání ve škole
- velmi efektivní je, když s rodiči ostatních dětí ze třídy mluví přímo rodiče žáka se SVP (znají své dítě nejlépe, vědí, na co se zaměřit, na co si dát pozor, jakým stylem s ním komunikovat,...)

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

Co dělat v případě, že někteří rodiče mají výhrady k tomu, aby se společně s jejich dítětem vzdělávalo ve třídě dítě se SVP?

- je důležité dlouhodobě pěstovat v rodičích důvěru a přesvědčit je, že jsme tu pro všechny děti bez rozdílu
- argumentujeme tím, že individuálním přístupem zajišťujeme individuální rozvoj všech dětí bez výjimky, tedy každé dítě dostává prostor k maximálnímu využití svých možností, ať už má speciální potřeby, nebo ne
- hovoříme o přínosech, které má společné vzdělávání se žákem se SVP pro jejich děti
- příp. vyzdvihněme pomoc asistenta pedagoga nebo druhého pedagoga, jejichž pracovním úkolem je právě práce s dětmi se SVP

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

4. Jak mluvit s dětmi o spolužákovi se SVP

1. než začneme mluvit o spolužákovi, pokusme se dětem vysvětlit rozdíly mezi lidmi
2. je vhodné mluvit s dětmi také o tom, že ne každý má takové štěstí, že se narodí zdravý, má rodiče, nemá nouzi, má kde bydlet,...
3. zvolme způsob vyjadřování odpovídající věku dětí, kterým budeme informace o spolužákovi předávat
4. pracujme opatrně se sdělením diagnózy dítěte se SVP; je vhodnější používat prostý popis obtíží, tedy popsat projevy, se kterými se budou jako spolužáci setkávat
5. umožněme dětem vyzkoušet si prakticky na sobě, co to znamená mít jiné vzdělávací potřeby (psát s rukou v dlaze nebo sádře, se zavázanýma očima, v zašpiněných nebo příliš silných brýlích, poslouchat se špunty v uších, učit se, kdyby nedokázaly v klidu sedět a cítily by brnění po celém těle,...)
6. v případě těžších diagnóz pozvěme do hodiny odborníka, a to se souhlasem rodičů dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

Důležité je, aby si děti uvědomily, že jejich spolužák má určité obtíže, které může ovlivnit pouze velmi těžko nebo vůbec.

Obvykle je lepší, když seznámení třídy se SVP žákem probíhá bez přítomnosti žáka s danou poruchou. Zákonní zástupci žáka a žák samotný musí předem souhlasit.

Specifika u žáků s PAS, Aspergerovým a Tourettovým syndromem a psychickými onemocněními

- situace komplikovanější, potíže dítěte nejsou vidět a srozumitelnost jeho chování je pro děti hůře dostupná
- je třeba se připravit na to, že i když spolužáci informováni jsou, zpravidla se určitým potížím v kolektivu a konfliktům s ostatními dětmi žák nevyhne
- ukazuje se, že míra těchto potíží žáka s kolektivem spolužáků je zpravidla významně nižší, jestliže děti mají vhodné vysvětlení toho, proč se daný spolužák chová odlišně

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

Co se neosvědčilo

- časté dávání dětí se SVP za příklad pro jejich svědomitost, respektování zadaných pravidel či zodpovědnost při plnění zadávaných úkolů – je třeba obezřetně volit za co; výše uvedené oblasti obzvláště na druhém stupni mezi spolužáky spíše hendikepují a není tedy vhodné je vyzdvihovat
- přikazování ostatním dětem, aby žáka se SVP respektovaly (formálně daného žáka respektují, avšak bez dohledu učitele si z něj utahují)
- stavění žáků se SVP do role formálního vedoucího skupiny – děti se SVP zpravidla nemají dostatek sociálních dovedností na to, aby mohly být přirozenými vůdci skupiny
- stěžování si učitele na obtíže s dítětem se SVP před ostatními spolužáky či veřejné řešení jeho obtíží
- nadměrné chválení žáka se SVP – ocenění má být v souladu s realitou; pochvala pedagoga funguje v kolektivu spíše menších dětí, u starších může mít opačný efekt

Zařazení žáka se SVP do běžné třídy

Co pomáhá

- mluvit pravidelně s dětmi ve třídě o vztazích, jak se děti ve třídě cítí, jak se jim tam líbí, co řeší za potíže a s kým apod.
- v situaci, kdy je ve třídě vzděláváno dítě s výraznějšími obtížemi v chování (časté afekty, nepřiměřené reakce, nepřijímání či nepochopení snahy ostatních žákovi se SVP pomoci) dávat dětem prostor na sdílení obtíží a hledání společného řešení
- snaha o co nejnornálnější přístup – vyplácí se veškeré věci řešit co nejnornálněji, bez výrazného dramatizování situace
- velká osobní odolnost – nebrat si obtíže osobně a zachovávat chladnou hlavu
- připravenost podmínek pro žáka se SVP, úprava podmínek tak, aby se dařilo co nejlépe skloubit potřeby žáka a jeho fungování v běžné škole
- další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti SVP žáků
- rozvíjet kontakty na pracovníky odborných pracovišť (PPP a SPC)